ISSN 2181-7138

МУҒАЛЛИМ ҲӘМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ

Илимий-методикалық журнал

2024

2-сан

Өзбекстан Республикасы Министрлер Кабинети жанындағы Жоқарғы Аттестация Комиссиясы Президиумының 25.10.2007 жыл (№138) қарары менен дизимге алынды

Қарақалпақстан Баспа сөз ҳәм хабар агентлиги тәрепинен 2007-жылы 14-февральдан дизимге алынды. №01-044-санлы гуўалық берилген.

Нөкис

2-сан *2024*

март

Шөлкемлестириўшилер:

Қарақалпақстан Республикасы Халық билимлендириў Министрлиги, ӨЗПИИИ Қарақалпақстан филиалы

Редактор:

А. Тилегенов

Редколлегия ағзалары:

Мақсет АЙЫМБЕТОВ
Нағмет АЙЫМБЕТОВ
Айтмурат АЛЬНИЯЗОВ
Сапардурды АБАЕВ
Адхамжон АБДУРАШИТОВ
Хайрулла АЛЯМИНОВ
Байрамбай ОТЕМУРАТОВ
Алишер АЛЛАМУРАТОВ
Дилшодхўжа АЙТБАЕВ
Интизар АБДИРИМОВА
Тўлқин АЛЛАЁРОВ
Марифжон АХМЕДОВ
Умида БАҲАДИРОВА
Фархад БАБАШЕВ
Ботир БОЙМЕТОВ
Гулзода БОЙМУРОДОВА
Шахло БОТИРОВА
Маманазар ДЖУМАЕВ
Асқар ДЖУМАШЕВ
Мухтар ЕРМЕКБАЕВ (Шимкент, Қазақстан)
Алишер ЖУМАНОВ
Гүлнара ЖУМАШЕВА
Холбой ИБРАГИМОВ
Шохида ИСТАМОВА
Умида ИБРАГИМОВА
Лола ИСРОИЛОВА
Алима КЕНЖЕБАЕВА (Тараз. Қазақстан)
Ярмухаммат МАДАЛИЕВ (Шимкент, Қазақстан)
Меруерт ПАЗЫЛОВА
Асқарбай НИЯЗОВ
Сабит НУРЖАНОВ
Захия НАРИМБЕТОВА
Хушбоқ НОРБЎТАЕВ
Улфат МАҲКАМОВ
Уролбой МИРСАНОВ
Сафо МАТЧОН
Шукурилло МАРДОНОВ
Камаладин МАТЯКУБОВ
Арзы ПАЗЫЛОВ
Барлықбай ПРЕНОВ
Раъно ОРИПОВА
Бахтиёр РАХИМОВ
Фурқат РАЖАБОВ
Светлана СМИРНОВА (Москва, Россия)
Дилшода САПАРБАЕВА
Феруза САПАЕВА
Зайниддин САНАҚУЛОВ
Қаҳҳор ТУРСУНОВ
Амина ТЕМИРБЕКОВА
Нурзода ТОШЕВА
Куанишбек ТУРЕКЕЕВ
Тажибай УТЕБАЕВ
Амангелди УТЕПБЕРГЕНОВ
Мамбеткерим КУДАЙБЕРГЕНОВ
Амангелди КАМАЛОВ
Вохид КАРАЕВ
Гулмира ҚАРЛЫБАЕВА
Ризамат ШОДИЕВ
Зафар ЧОРШАНБИЕВ
Рустам ФАЙЗУЛЛАЕВ
Дўстназар ХИММАТАЛИЕВ
Тармиза ХУРВАЛИЕВА
Умид ХОДЖАМҚУЛОВ
Жавлонбек ХУДОЙБЕРГЕНОВ
Гулрухсор ЭРГАШЕВА
Гавхар ЭШЧАНОВА
Қонысбай ЮСУПОВ

МАЗМУНЫ

ТИЛ ҲӘМ ӘДЕБИЯТ

Sobirov B.N. She'riy asar tarjimasida ruhiy-emotsional holat ifodasi muhim omil sifatida (Ibroyim Yusupov asrlari misolida) 7
Sobirov B.N. Tarjimada asliyat va uni idrokda qayta tiklash tamoyillari (Ibroyim Yusupov ijodi misolida) 13
Turdibekova R.Sh. Interfaol metodlaridan foydalanib o'zbek tili fanini o'qitish usullari 17
Muxanova M.G. Til va tafakkur hamda ularning o'zaro munosabatlari 21
Ruzmetova D.A. Zamonaviy xoriliy til o'qitish muammolari 25
Muratova N.B. O'zbek tilida tilak va tabrik nutqiy aktlarining milliy-madaniy belgisiga asoslangan verbal assotsiatsiyalashuvini o'rgatishda grafik organayzerlardan foydalanish 33
Muratova N.B. Leksemalarning gender xususiyatlariga asoslangan assotsiatsiyasini tilak va tabrik nutqiy aktida ifodalanishi 41
Алибекова Р. Х. Применение интерактивных методов на занятиях по русскому языку 45
Мирзалиева Д.Б. Использование информационно-коммуникационных технологий при обучении переводу 52
Шабидинова З. И. Формирование лексической компетенции при обучении иностранному языку 55
Разакова Ш. Д. Обучение посредством делания 59

ПЕДАГОГИКА, ПСИХОЛОГИЯ

Мадалиев Я.Х. Иброй Олтинсаринининг педагогик фаолияти ва гоялари 65
Мадалиев Я.Х. Абайнинг педагогик гояларида ибратли ва ҳикматли сўзлар тавсифи 70
Qaxxarova N. N. O'qituvchilarda kompetensiya va kasbiy kompetentlikni rivojlantirishning pedagogik asoslari 74
Yo'ldoshev R.E. Magistrantlarni tayyorlashda ilmiy-pedagogik ta'lim jarayonining dinamik modeli 78
Yaxshiboyeva S.T. Ta'limda steam ta'limini amalga oshirishning pedagogik-psixologik shart-sharoitlari 84
Xo'jaqulov F.N. Mantiqiy fikrlashning inson tafakkurini rivojlanishidagi ahamiyati 88
Mirzayev S. A. Ta'limda ekopedagogikani va bo'lajak pedagog kadrlarning ekologik kompetentligini rivojlantirish imkoniyatlari 91
Haydarov J.G'. Zamonaviy ta'limda harbiy-pedagogning o'rni va unga qo'yilgan talablar 95
Berdiyeva S.E. Inklyuziv ta'lim samarodorligini oshirishning ahamiyati 99
Ergashev J. Tabiiy fanlarni integrativ yondashuv asosida o'qitish metodikasini takomillashtirish 104
Карахонова О.Ю. Саноген фикрлашнинг педагогик таҳлили ва унинг муҳим хусусиятлари 108
Raimberdiyev A.A. Pedagogik qobiliyatni aniqlash va rivojlantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari 112
Qosimova G.I. Таълим жараёнини тадқиқ этишда sinergetika ilmiy tadqiqot yondashuvi sifatida 115
Niyazov J.A. Birlashtirilgan didaktik interfaol dasturiy tizimdan elektroenergetika fanlarini o'qitishda foydalanishning nazariy tahlili 120
Muratova Sh.I. Umumiy pedagogik fanida talabalarni bilim, ko'nikmalari va o'quv natijalarini diagnostikasi 125
Baratova N.T. Ta'lim muassasasi faoliyatini boshqarish imkoniyatlari 130
Yarmanova Yu.B. Шахс ижтимоий-маданий адаптацияси ва уни шакллантириш омиллари 134
Samadov M.S. Ahamiyatli usullar yordamida kimyoviy reaksiyalarning tezligi aniqlash 138
Raximov F.R. Bolalar iqtidorini rivojlantirishni boshqarishning tuzilma-funksional modeli 143
Alimardonova M. X. Biologiya fanidan kitobxonlik anjumanlarini o'tkazish 149
Xalilova H.M. Tarbiya darslarini loyihalashtirish mexanizmlarini takomillashtirish ijtimoy zaruriyat sifatida 155

Axmedova A. Talabalar maxsus tayyorgarligini amaliyotda o'quv materiallari orqali tarkiblashtirish metodlari ... 160
Yoziyeva U.L., Ergasheva N. Pedagogik jarayonlarda refleksiv yondashuvning ahamiyati ... 164
Umirov A.A. Didaktikada elektron ta'lim resurslarini o'quv jarayoniga joriy etish xususiyatlari ... 169
Ergashev N.G'. Ta'lim jarayonida raqamli texnologiyalar tizimini joriy etish integratsiyasi va asosiy yo'nalishlari ... 174
Choriyeva M.B. Pedagogik amaliyotlar orqali talabalarni ijtimoiy adaptiv faoliyatga tayyorlashning afzalliklari ... 179
Boymatova M.R. O'qituvchi shaxsida emotsional intellektning o'ziga xosligi ... 183
Shonazarov J.U. Ma'naviy boshqaruv tizimida innovatsion texnologiyalar va ularning o'ziga xos xususiyatlari ... 187
Choriyeva F.A. O'quvchilar xulqidagi yosh bilan bog'liq o'zgarishlarni korreksiyalashning pedagogik tizimi ... 191
Xo'jamberdiyeva M. Shaxs tarbiyasida eydekologiya tamoyillaridan foydalanishning qiyosiy tahlili ... 195
Temirov M.Sh. Bo'lajak o'qituvchi shaxsining kasbiy o'zini o'zi rivojlantirishning pedagogik shartlari ... 199
Очилов А.Э. Педагогика ва психологияда математик ижодкорлик ... 202
Buriyeva N.R. Ta'lim jarayonida innovatsion texnologiyalaridan samarali foydalanish ... 206
Jabborova D.B. Genetik munosabatlar tushunchasini shakllantirishda maktab kimyoviy eksperimentining ahamiyati va ularda foydalaniladigan tamoyillar tavsifi ... 211
Choriyeva Z., Usanova M. Oliy ta'lim muassasasidagi boshlang'ich ta'lim talabalari shaxsining o'qituvchilik kasbiy sifatlarini shakllantirish va rivojlantirish jarayoni ... 216
Aslonova O.P., Xushvaqtova M. Sh. Integrativ yondashuv asosida o'quvchilarda ilmiy dunyoqarashini rivojlantirish imkoniyatlari ... 221
Zaripova M.Q. Ta'lim muassasasi faoliyatini boshqarish, davlat-jamoatchilik tamoyiliga ko'ra boshqarishning psixologik-pedagogik asoslari ... 226
Yuldosheva Yu.J. Ta'lim tizimini boshqarish organlari faoliyatini tashkil etish ... 229
Choriyeva Z.T., Boynazarova M. Pedagoglarning kasbiy sifatlarini shakllantirishda ta'limga integratsion yondashuvning ahamiyati ... 233
Xalikova Sh.T. Ta'lim jarayonida ko'rish nuqsoniga ega maxsus maktab tarbiyalanuvchilari tafakkurini rivojlantirishning o'ziga xosligi ... 237
Urinbayev S.Q. Ta'lim sifatini oshirishga ta'sir etuvchi omillar ... 241
Ashurov N.R. Malakaviy pedagogik amaliyot davrida o'quv jarayonini tashkil etish ... 246
Xolmatov P.Q., O'tayev A.Y., Mirzaxmatov B.B. Darsdan tashqari mashg'ulotlarda kasb-hunarga yo'llash ishlarini tashkil qilish mazmunini tanlashning tashkiliy-pedagogik mezonlari ... 252
Sharapova Z.F. Ta'lim tizimida ta'lim-tarbiyani tashkil etishning zamonaviy metodlarini qo'llash masalalari ... 258
Abduxamidov S. M., Qadamova B. S., Shivoqova R. O'., Xusniddinova M. S., Ismatullayeva N. R. Bo'lajak pedagoglarni innovatsion faoliyatga tayyorlashda kreativ pedagogika ustuvor yo'nalishi sifatida ... 262
O'tayev A. Y. O'zbekistonda pedagogika fanining dolzarb masalalari ... 266
Ачилова Э.С. Адабий таълимни такомиллаштириш муаммосининг педагогик тадқиқотларда ўрганилиш тадрижи ... 271
Meylieva M.S. Individual yondoshuv orqali talabalar kasbiy motivatsiyasini shakllantirishning o'ziga xos jihatlari ... 276
Musurmonov R. Modernizatsiyalashgan ta'lim sharoitida o'quvchilarda darsga ijobiy munosabatni barqarorlashtirishda refleksiv ko'nikmalarni shakllantirish ... 283
Raxmanova M. Q. Talabalar kasbiy kompetentligini rivojlannirish jarayonida ijtimoiy va pedagogik omillarning o'zaro aloqadorligi ... 288
Суяров А. М., Ержанова А.А. Мактаб раҳбарларининг касбий компетентлилигини шаклантириш имкониятлари хусусида ... 295

МИЛЛИЙ ИДЕЯ ҲӘМ РУЎХЫЙЛЫҚ ТИЙКАРЛАРЫ, ТАРИЙХ, ФИЛОСОФИЯ

Azimova Ch. A. Odob-axloq va nafosat munosabatlarining Islom madaniyatidagi talqini 301
Казакова М.Қ. Азизиддин Насафийнинг ҳаёт йўли ва ижодий мероси 306
Karamova M.F. Sharq mutafakkirlari ijodida o‘quvchilarning intellektual rivojlantirish tushunchalarining yoritilishi 312
Ernazarova G.O., Abdullayev X.Sh. Tarixiy manbalar sharhi – oliy ta’lim muassasalari talabalarida musiqiy madaniyatni shakllantirish omili sifatida 317
Исроилов Қ. Т. Замонавий мутахассисда акмеологик фикрлашни шакллантириш 323
Yuldasheva I.A. Bo’lajak mutaxassislarni tayyorlashni yangilash 327

ФИЗИКА, МАТЕМАТИКА, ИНФОРМАТИКА

Isroilov N.S. Python dasturlash tilini o‘qitish samradorligini oshirishda dasturlashtirilgan ta’lim texnologiyasining imkoniyatlari 331
Xoliqulov B.J. Oliy ta’lim muassasalarida python dasturlash tilini o‘qitish hamda talabalarning dasturlashga oid algoritmik fikrlashini rivojlantirish metodikasi 337
Shaynazarov R.M. 3D grafik modellashtirish uchun eng yaxshi dasturiy vositalar tahlili va ulardan foydalanish texnologiyalari 343
Eshmurodov A.G‘. Web 2.0 texnologiyalari yordamida oshiriladigan aralash ta’lim modeli va uni amalga oshirishning nazariy tahlili 348
Eshtemirov A.N. Fizikadan masalalarni yechishni o‘rgatishda modellashtirish ko‘nikmalarini shakllantirish metodikasining nazariy asoslari 353
Berdiyev B. R., Yomg‘urova J. B. Matematika fani o‘qituvchisini metodik tayyorlashda mustaqil ishlarning o‘rni 358
Sayidova M. X. Ta’lim sifatini ta’minlashda raqamli texnologiyalar va ularning roli 363
Qurbonova M. E., Abdulaxatova M. A. Bo‘lajak kimyo fani mutaxassislarini kasbiy kompetentligini shakllantirish masalalari 370

БАСЛАЎЫШ КЛАСС, МЕКТЕПКЕ ШЕКЕМГИ ТӘРБИЯ

Қодиров Р.К. Бошланғич синф ўқувчилари мустақил фикрлашини ривожлантиришнинг дидактик асослари 375
Muminova N.A. Boshlang‘ich ta’lim ona tili darslarida didaktik o‘yinlardan foydalanish yo‘llari 378
Choriyeva Z.T., Berdinazarova B.M. Ona tilini o‘qitish jarayonida bo‘lajak boshlang‘ich ta’lim o‘qituvchilarining kasbiy kompetentliligini takomillashtirish 382
Raximova R. B. Maktabgacha va boshlang’ich maktab ta’limining zamonaviy muammolari va ularni hal qilish yo’llari 387
Irisova S. Maktabgacha ta’lim tashkiloti tarbiyachisining kasbiy kompetentligini oshirish usullari 393
Choriyeva M., Yuldashev S.N. Boshlang’ich sinf o’quvchilarda ona tili faniga oid kompitensiyalarni shakllantirish metodikasi 398
Berdiyeva L.N. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining tafakkur tezligini oshirish imkonyatlari 403
Oripova N.X., Umurqulova M.P. Bolalar mantiqiy fikrlashini rivojlantirishda AKTdan foydalanish pedagogik muammo sifatida 408
Choriyeva F., Xusanova D. Maktabgacha yoshdagi bolalar xulqidagi salbiy o‘zgarishlarning kelib chiqish sabablari va omillari 413
Usarova M.N. Boshlang‘ich sinf o’quvchilari faolligini oshirishda pedagogik texnologiyalardan foydalanish 417
Hamroyev Sh.E. Boshlang`ich sinflarda axloqiy mavzudagi suhbatlarni o`tkazish: mummolar, izlanishlar va yechimlar 421
Quvanov Z. Boshlang‘ich ta’limda mantiqiy fikrlashni rivojlanatirish metodikasi 427
Alimardonova M.B. Maktabgacha ta’lim tashkiloti tarbiyalanuvchilarining bilish ko’nikmalarini rivojlanishida o‘yin muhim vosita sifatida 432

Ibragimova G. R. Maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarning psixologik-pedagogik xususiyatlari 437
Botirova L.L. Maktabgacha yoshdagi bolalar ijtimoiylashuvi 441
Xamidjonova M. Maktabgacha yoshdagi bolalarda innovatsion fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishning ahamiyati 446
Jumayev F.A., Raximova L.B. Boshlang'ich sinflarda bolalar adabiyotini o'qitilishining didaktik ahamiyati 450
Тиркашова Г.Б. Умумтаълим мактабларида инновацион бошқарув фаолиятинининг зарурати ва имкониятлари хусусида 453
Nortojiyeva M. Z. O'quvchilarni arifmetik amallar yordamida og'zaki hisoblash usullariga o'rgatish 459
Normatova N.K. Adaptivlik tushunchasining mazmuni va mohiyati 465
Xo'jaqulov A.E. Possibilities of game activities in the formation of a valuable attitude towards the family in children of the preschool educational organization 469

ТАСВИРИЙ САЪНАТ

Gulmurodova D.M. Ta'lim tizimida o'quvchilarga rangshunoslik tarixini o'rgatish 474
Baymetov B. B. Oliy pedagogik ta'limda bo'lajak tasviriy san'at o'qituvchisini badiiy-ijodiy rivojlantirish va kasbiy faoliyatga tayyorlash shartlari 479

ФИЗИКАЛЫҚ ТӘРБИЯ ҲӘМ СПОРТ

Abdullaev I. Jas futbolshílardıń texnik-taktik tayarlıǵın jetilistiriwdiń zamanagóy usıllarí 484
Bobomuradov S .E. Yosh futbolchilarda jismoniy sifatlarni rivojlantirishning vosita va usullari 488
Suvonov Q.Yo. Kurash turlari nazariyasi va metodlari tasnifi 493
Yoziyeva U.L., Ergasheva N. Sog'lom turmush tarzini shakllantirishning pedagogik asoslari 498
Yusupov E. T. Kurash sport turning qoidalari texnika va taktikasi 502
Boltabayev Sh. O. Turli toifadagi gandbolchilarning tayangan holda darvozaga to'p otish hujum texnikasi kinematikasini aniqlash va solishtirish 507
Xabibullayev S.X. "Yosh futbolchilarning musobaqa va mashg'ulotlardagi individual texnik-taktik harakatlarining samaradorligini o'rganish" 519
Shukurllayev J. M., Murodova R. M. Kichik voleybol sport turiga tayyorlash akmeologiyasini voleybolga integratsiyalash 524
Nurmatov F.A. Pedagogik kategoriya sifatida kompetentlilikning mohiyati va uning bo'lajak jismoniy tarbiya o'qituvchilari faoliyatidagi o'rni 528
Арзыбеков Т. Проблемы спортивного отбора 534
Арзыбеков Т. Проблема допинга в спорте 540
Baylepesov K., Seydaliev S. The bases of command formation in rowing 547

МАКТАБ РАҲБАРЛАРИНИНГ КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИЛИГИНИ ШАКЛАНТИРИШ ИМКОНИЯТЛАРИ ХУСУСИДА

Суяров А.М.
Чирчиқ давлат педагогика университети
“Мактаб менежменти” кафедраси катта ўқитувчиси
Ержанова А.А.
Чирчиқ давлат педагогика университети
Педагогика факультети
“Мактаб менежменти” йўналиши 22/1-гуруҳ талабаси

Таянч сўзлар: мактаб бошқаруви, мактаб раҳбарияти, раҳбарнинг компетентлиги, таълим-тарбия, инновацион таълим технология, таълим, принцип, дидактика, инновацион бошқарув, компетентлик, компетенция, педагогик жараён, илмийлик, нотиқлик, конструктивлик.

Ключевые слова: управление школой, руководство школой, компетентность лидера, образование, инновационная образовательная технология, воспитание, принцип, дидактика, инновационный менеджмент, компетентность, компетентность, педагогический процесс, научность, красноречие, конструктивность.

Key words: school management, school management, leader competence, education, innovative educational technology, upbringing, principle, didactics, innovative management, competence, competency, pedagogical process, scientific character, eloquence, constructiveness.

Президентимиз Ш.М. Мирзиёевнинг Ўзбекистоннинг ўз тараққиёт йўлида, миллий тарбия моҳияти ва мазмунини теран англаши, чуқур илмий назарий салоҳияти, педагогик ижод, ўз фанининг тарбиявий имкониятларини мукаммал билиши, педагогик билимларни такомиллаштиришга интилиш зарур деб такидлайди ҳамда касбий фаолият, касбий билимлар негизида педагогнинг хатти-ҳаракати ва хулқининг асосини ташкил этувчи, педагогик принциплар ва қоидалар вужудга келади. Бу принцип ва қоидаларни ҳар бир педагог ўз тажрибасига ва эгаллаган билимларига таянган ҳолда яратади ва уларни доимий равишда такомиллаштириб боради.

Таълим муассасани бошқариш мазмун-моҳиятига кўра таълимни бошқаришдан фарқ қилади, чунки мактабда фақат таълим-тарбия жараёнини ташкил этиш ва уни бошқариш вазифалари амалга оширилмайди, балки таълим-тарбия жараёнини илмий-методик асосида ташкил этишнинг ўзиёқ бир қанча вазифаларнинг бажарилишини, яъни таълим-тарбия жараёни иштирокчиларига зарурий шароитларни яратиш, уларнинг фаолиятини ташкил этиш, мувофиқлаштириш, назорат қилиш, таҳлил қилиш ва баҳолаш, шунингдек мазкур жараённи амалга ошириш учун моддий-техника базасини яратиш, юқори малакали мутахассислар билан таъминлаш каби қатор бошқа вазифаларни ҳам амалга оширишни назарда тутади.

Таълим муассасаси раҳбарлари инновацион таълим технологияларни кенг ўзлаштирилиши, ўқувчиларнинг қобилиятлари ва имкониятларига мувофиқ равишда таълимга табақалаштирилган ёндашувни жорий этилиши ҳамда таълим беришнинг замонавий инновацион технологияларини, халқаро ўқув-услубий мажмуаларни яратилиши, таълим-тарбия жараёнини дидактик жиҳатдан таъминланиши таълимни бошқариш тизимини такомиллаштиришга асос бўлмоқда.

Бу ўз навбатида таълим муассасалари раҳбарлари зиммасига таълим, фан, техника ва технологияларнинг жаҳон миқёсидаги ютуқларини, замонавий инновациларни татбиқ этган ҳолда педагогик жараённи илмий-методик асосида ташкил этиш ва уни лойиҳалаш йўналишлари, шунингдек бошқарув фаолиятларида вужудга келаётган ноанъанавий муаммоларни ижобий хал этиш борасида турли янги вазифаларни юклайди.

Мактабда бошқарув фаолиятини ташкил этувчи раҳбарлар нафақат педагогик тажрибага, балки бошқарув функциялари ва уларнинг вазифалари, бошқарув методлари ва улардан фойдаланиш, бошқарув алгоритми ва унинг моҳияти, бошқарув қарорлари ва уларнинг қабул қилиш йўллари ҳамда раҳбарлик услублари ва уларни қўллаш каби қатор тушунчаларга ҳам эга бўлиши зарур деб ҳисоблайди.

Амалиётда кўпчилик раҳбарларнинг бошқарув фаолияти самарадорлиги кўп жиҳатдан раҳбарнинг ўз лавозимида қанча муддат ишлаганига, яъни бошқарув жараёнида ортирган тажрибасига боглиқ деб ҳисоблайди. Тадқиқотлар шуни кўрсатмоқдаки, таълим муассасаси фаолиятини ташкил этиш ва такомиллаштиришда раҳбарларнинг бошқарув фаолияти самарадорлиги асосан уларнинг бошқарув йўналишидаги тушунчалари, билими, замонавий инновацион технологияларни ўзлаштирирганлик даражасига ҳамда уларнинг шахсий хусусиятлари, интеллектуал қобилят-

лари ва касбий аҳамиятига эга бўлган шахсий сифатлари, хислатлари ва фазилатларига боглиқ, деб кўрсатилмоқда.

Муассаса раҳбарлари ҳар қандай вазиятларда ҳам ўзини тута олиши, инсофли, диёнатли, ҳар қандай вазиятлардан жамоани олиб чиқа олиши, тараққиёт билан баробар қадам ташлаши, кўпчилик дарди билан яшаши, ҳамкорлик, ҳамижодкорлик, ҳамжиҳатлик билан иш юритиши, касбий-услубий маҳорат эгаси бўлиши мақсадни аниқ қўя оладиган ва унинг ижросини таъминлайдиган бўлиши, виждонли, адолатли ва имонли бўлиши, ижодкор, бунёдкор ва яратувчан бўлиши, талбчан ва меҳрибон, вақтнинг қадрига етадиган, хушмуомала инсон бўлиши керак.

Раҳбар компетентлиги:

- амалдаги ҳуқуқий-меъёрий ҳужжатларни амлиётга татбиқ этишга бош бўлади;
- мактаб директори компетенциясига тегишли вазифаларни талаб даражасида бажарилишини таъминлайди;
- ходимлар фаолиятини масъулияти доирасида фаол ишлашга ундайди;
- белгиланган вазифаларни “Компетент раҳбар” деган фахри, талабга мос тайёрлайди.

Мактаб раҳбарининг бошқарув компетентлиги:

- раҳбарнинг реал ҳолатларда вужудга келадиган типик касбий муаммоларни ҳал этиши;
- касбий-бошқарув фаолиятининг устунлиги ва объектив тарзда масалаларни зудлик билан ҳал этиши;
- юксак салоҳияти, раҳбар сифатида намуналиги, шахсий фаолияти,
- тажрибаси;
- юқори даражадаги касбий интеллекти орқали мақсадга эришиш даражасидир.

Қуйидагилар раҳбар компетенцияси ва фаолиятига таъсир этади:

- ўқитувчилар талабининг ўсиши;
- иқтисодий, ижтимоий ва сиёсий шароитларнинг ўзгариши;
- замонавий инновацион технологияларни такомиллашуви;
- жамият эҳтиёжи ҳамда таълимга талабнинг ўсиши;
- норматив-ҳуқуқий хужжатлар асосида раҳбар субъекти ролининг ўзгариши;
- ДТС ва ўқув дастурларини оптималлаштирилиши;
- таълим соҳасида халқаро тажрибалар ва қиёсий таҳлил натижалари ва ҳ.к.

Демак, компетентлик таълим муассасаси раҳбарининг маънавий дунёқараши, психологик-педагогик ва ташкилий технологик салоҳияти, яъни унинг касбий имкониятлари салоҳиятини ифодалайди. Мазкур салоҳиятни таълим муассасаси раҳбари ўз фаолияти жараёнини ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда, улар томонидан ташкил этилаётган таълим жараёнларнинг ҳолати ва самарадорлиги орқали аниқлаш мумкин бўлади.

Таълим муассасаси раҳбарлари касбий компетентлилиги таълим муассасаси фаолиятини илмий-методик ва инновацион технологиялари асосида ташкил этиш ҳамда бошқариш йўналишидаги тушунчалар даражаси, унинг ташкилотчилик, тадқиқотчилик, бошқарувчилик ва педагогик қобилияти ва кўникмаси, унинг ўзини ўзи ривожлантиришга ва узлуксиз мустақил таълим олишга бўлган мойиллиги, интилишлари, шунингдек замонавий талаблар асосида таълим муассасаси фаолиятини ташкил этиш, бошқариш ва такомиллаштириш имкониятлари орқали аниқланади.

Юқорида таъкидланган маълумотларнинг мазмун-моҳияти таълим муассасаси раҳбарлари касбий компетентлилигини унинг фалсафий ва маънавий дунёқараши, психологик-педагогик ва ташкилий-технологик салоҳияти, яъни таълим муассасаси фаолиятини илмий-методик ва инновацион технологиялари асосида ташкил этиш, бошқариш ва такомиллаштириш имкониятлари салоҳияти сифатида кўриб чиқиш мумкинлигини тасдиқлайди.

Таълим муассасаси раҳбарлари касбий компетентлилиги йўналишида белгиланадиган қуйидаги асосий талабларни ажратиб кўрсатиш мумкин:

- “Умумий ўрта таълимни ташкил этиш” ҳақидаги Низом ва умумий ўрта таълимга, тегишли бошқа меъёрий-ҳуқуқий, меъёрий-услубий ҳужжатларни мукаммал билиши ва ўз фаолиятида уларга амал қилиш малакасига эга бўлиши;
- таълим муассасасини бошқаришга оид меъёрий ҳужжатлар, мактабни бошқариш тамойиллари, усуллари асосида мактаб ички бошқарув тизимини ташкил қилишни билиши;
- муассаса ишини илмий-методик, инновацион йўналишлар асосида режалаштириш усулларини билиши ва амалда қўллай олиш малакасига эга бўлиши;
- мактабни педагог кадрлар билан таъминлаш, уларни жой-жойига қўйиш, улар билан ишлаш, уларга услубий ва амалий ёрдам кўрсатиш ҳамда рагбатлантириш йўлларини билиши;

- бошқарувнинг демократик ва инсонпарварлик тамойилларини билиши ва уларга амал қилиш малакасига эга бўлиши;
- муассасани молиялаш, ҳисоб-китоб юритиш, жиҳозлаш, моддий таъминоти масалаларини билиши;
- муассасага белгиланган тартибда бюджетдан ташқари маблағ киритиш ва улардан фойдаланиш йўлларини билиши;
- таълим муассасаси фаолияти ва ўз фаолияти самарадорлигини таҳлил қилиш ва объектив баҳолашга хизмат қилувчи рефлексив кўникмаларга ҳамда тизимли фикрлаш, кенг дунёқараш ва рефлексив тафаккурга эга бўлиши;
- тадқиқотчилик ва таҳлилий фаолиятга, республикадаги ва хориждаги илғор тажрибаларни ўрганиш, педагогик маҳоратни ошириш, мустақил таълим олиш ва ўзини ўзи ривожлантиришга, инновацион жараёнларга ва креативликка мойиллик;
- бошқарув жараёнларида вужудга келиши мумкин бўлган муаммоли вазиятларда субъектлар фаоллигини таъминлаш ва фаолиятини мувофиқлаштира олиши;
- Ватанпарварлик, инсонпарварлик, фидойилик, принципиаллик, коммуникативлик тушунчаларининг мазмун моҳияти ва аҳамиятини тушуниши зарур.

Таълим муассасаси раҳбарига қуйидаги янги ижтимоий кўникмалар муҳим:

- ўз фикрини ифодалай олиш;
- мулоқотга кириша олиш;
- раҳбарлик фаолияти маҳоратини такомиллаштириш;
- вазиятни баҳолай олиш ва муаммоларни еча олиш кўникмаси;
- ташаббускорлик, ижодий ёндошув ва уддабуронлик;
- бошқарувчанлик кўникмалари;
- бағрикенглик;
- ўз-ўзини баҳолай олиш кўникмаси.

Демак, компетентли – раҳбар таълим-тарбия жараёнини самарали ташкил этиш ва бошқариш йўналишида зарурий тушунчаларга эга бўлган, ходимлар психологиясини яхши биладиган, бой ва юксак ахлоқий фазилатларга эга бўлган, таълим жараёнига илғор педагогик, инновацион технологияларни татбиқ эта оладиган, тегишли маълумоти ва касбий тайёргарлиги бор, юксак педагогик маҳорат ва бой касбий тажрибага эга бўлган шахсни ифодалайди.

Хулоса қилиб, шуни таъкидлаш лозимки: мактаб раҳбарларининг касбий компетентлилигини шаклантириш имкониятлари ва бошқарув фаолиятини самарали таъминловчи фаолият усуллари тизимидан иборат. Ҳар доим ҳам раҳбар доимий равишда ўз устида мустақил изланиб, фаолият олиб бориши зарур.

Адабиётлар:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 29 апрелдаги "Ўзбекистон Республикаси Халқ таълими тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида" ги ПФ-5712-сонли фармони.
2. Аҳлидинов Р. Ш. Таълим муассасасини бошқариш санъати. – Т.: "Фан", 2006. – 303 б. 721
3. Пўлатов Ш.П. Таълим менежменти ёхуд таълим муассасасини илмий методик бошқаришга инновацион ёндашув./ Т.: "Ёш куч".2022 й.
4. Ибрагимов Х., Абдуллаева Ш. Педагогика назарияси. – Т.: "Фан ва технология" нашриёти, 2008.
5. Р.Ж.Эшмуҳаммедов, А.А.Абдуқодиров, А.Х.Пардаев "Директорнинг иш китоби"(амалий тавсиялар)-Т :2007.
6. Усаров Ж.Э. Ўқувчиларнинг малакасини шакллантириш Таълим самарадорлигини ошириш омили сифатида // Назарий ва амалий фан. - 2017. - Т. 53. - №. 9. - С. 79-82

РЕЗЮМЕ

Мақолада Мактаб раҳбарларининг касбий компетентлилигини шаклантириш имкониятлари хусусида фикр юритилиб, мактаб раҳбарларининг касбий компетентлилиги шаклантириш имкониятларини ташкил этиш ва самарали фойдаланиш механизмларини ривожлантириш ҳақида таклиф ва тавсиялар берилган.

РЕЗЮМЕ

В статье размышляются возможности формирования профессиональной компетентности руководителей школы, предлагаются и рекомендации по организации и развитию эффективных механизмов формирования профессиональной компетентности руководителей школы.

SUMMARY

The article reflects on the possibilities of developing the professional competence of school leaders, and offers recommendations for organizing and developing effective mechanisms for developing the professional competence of school leaders.

ISSN 2181-7138

Т. Н. Қары Ниязий атындағы Өзбекстан педагогикалық
илим-изертлеў институтының Ж. Орынбаев атындағы Қарақалпақстан филиалы

«МУҒАЛЛИМ ҲӘМ ҮЗЛИКСИЗ БИЛИМЛЕНДИРИЎ»

№ 2

Нөкис — 2024

Басып шығыўға жуўапкер:

А. Тилегенов, С. Нуржанов

Баспаға таярлаған:

А. Тилегенов

Компьютерде таярлаған:

П. Реймбаев, З. Ниязымбетова

Мәнзил: Нөкис қаласы, Ерназар Алакөз көшеси №54
Тел.: +998 61 224-23-00, +998 61 224-01-34
e-mail: uzniipnkkf@umail.uz,
mugallim-pednauk@umail.uz
www.mugallim-uzliksiz-bilim.uz
www.KRTEACH.UZ

Журналға келген мақалаларға жуўап қайтарылмайды, журналда жәрияланған мақалалардан алынған үзиндилер «Муғаллим ҳәм үзликсиз билимлендириў» журналынан алынды, деп көрсетилиўи шәрт. Журналға 5-6 бет көлеминдеги материаллар еки интервалда TIMES NEW ROMAN шрифтинде электрон версиясы менен бирге қабыл етиледи. Мақалада келтирилген мағлыўматларға автор жуўапкер.

Оригинал-макеттен басыўға рухсат етилди 11.03.2024. Форматы 70x100 $^{1}/_{8}$
«Таймс» гарнитурасында офсет усылында басылды.
Шәртли б.т. 31. Нашр. т. Нусқасы _____ Буйыртпа №